

De vliegers

DE
VLEGGERS
B&L
ROMAIN GARY
VERTAALD DOOR SANNE VAN DER MEIJ

© Éditions Gallimard, Paris, 1980
Oorspronkelijke titel: *Les cerfs-volants*

Ter herinnering.

Het kleine museum in Cléry gewijd aan de creaties van Ambroise Fleury is vandaag de dag slechts een bescheiden publiekstrekker. De meeste bezoekers komen langs na een lunch bij Le Clos Joli, dat in Franse reisgidsen steevast wordt geroemd als een van de beste restaurants van Frankrijk. Diezelfde gidsen vermelden ook het bestaan van het museum, met daarbij de aantekening ‘een omweg waard’. In de vijf zalen bevindt zich het grootste deel van mijn ooms werk dat is overgebleven na de oorlog, de bezetting, de bevrijdingsgevechten en alle wederwaardigheden en vermoeienissen die ons volk heeft gekend.

Alle vliegers, uit welk land dan ook, zijn ontsproten aan de volksverbeelding, wat ze hun naïeve randje geeft. Die van Ambroise Fleury zijn geen uitzondering; zelfs de vliegers die hij op zijn oude dag heeft gemaakt, dragen dat stempel van vrijmoedigheid en onschuld. Ondanks de geringe belangstelling en de bescheiden gemeentelijke subsidie is het onwaarschijnlijk dat het museum de deuren zal moeten sluiten; het is te zeer vervlochten met onze geschiedenis, maar meestal zijn de zalen verlaten, want we leven in een tijd waarin de Fransen liever vergeten dan herinneren.

De beste foto van Ambroise Fleury hangt bij de ingang van het museum. Hij staat erop in zijn uniform, met zijn kepie, zijn postbodepak en zijn stevige laarzen, de leren schoudertas voor zijn buik, tussen een vlieger van een lieveheersbeestje en een van Léon Gambetta, wiens gezicht en lichaam de luchtballon en de mand vormen van zijn bekende vlucht tijdens het Beleg van Parijs. Van de ‘afgestempelde postbode’ van Cléry, zoals hij bekendstond, zijn nog veel meer foto’s, want de meeste bezoekers van zijn atelier op

La Motte namen een foto van hem, puur voor de lol. Mijn oom leende zich er met alle liefde voor. Hij was niet bang om voor gek te staan en beklagde zich niet over de bijnamen ‘afgestempelde postbode’ en ‘zachtaardige zonderling’, en als hij had geweten dat de dorpelingen hem ‘die gekke ouwe Fleury’ noemden, had hij dat eerder gezien als een teken van bewondering dan als een belediging. In de jaren dertig, toen mijn oom naam begon te maken, vatte de eigenaar van Le Clos Joli, Marcellin Duprat, het idee op om ansichtkaarten te laten drukken van mijn voogd in zijn uniform tussen de vliegers, met daarbij de woorden: *Cléry. De bekende plattelandspostbode Ambroise Fleury en zijn vliegers*. Helaas zijn alle kaarten in zwart-wit, dus blijft er weinig over van de vrolijke kleuren en vormen, van de montere goedmoedigheid en van wat ik zou noemen de knipogen, die de oude Normandiër de lucht in stuurde.

Mijn vader was gesneuveld in de loop van de Eerste Wereldoorlog en mijn moeder stierf niet lang daarna. De oorlog kostte ook het leven aan de tweede van de drie broers Fleury, Robert; mijn oom Ambroise keerde terug nadat zijn borst was doorboord door een kogel. Ik moet daar voor de volledigheid nog aan toevoegen dat mijn overgrootvader Antoine was omgekomen op de barricades tijdens de Commune van Parijs, en ik denk dat deze vluchtige blik in ons verleden en vooral de twee namen van de Fleury’s die op het oorlogsmonument van Cléry staan gegraveerd een beslissende rol hebben gespeeld in het leven van mijn voogd. Hij was een heel andere man geworden dan hij voor veertien-achtien was geweest, van wie werd gezegd dat hij losse handjes had. Mensen keken er altijd van op dat een gedecoreerd militair als mijn oom geen kans onbenut liet om zijn pacifistische opvattingen te uiten, dienstweigeraars verdedigde en alle vormen van geweld veroordeelde met

het vuur in zijn ogen – al was dat misschien slechts de reflectie van de brandende kaars op het graf van de onbekende soldaat. Hij zag er helemaal niet zachtaardig uit. Goed geproportioneerde, harde en wilskrachtige gelaatstreken, kortgeknipt grijs haar en zo’n grote, brede snor, een zogenaamde Gallische snor – godzijdank hebben de Fransen hun historische verwijzingen nog wel op orde, al zijn het enkel uitdrukkingen die met beharing te maken hebben. Hij had een donkere blik, wat altijd een goede achtergrond vormt voor vrolijkheid. Over het algemeen werd gedacht dat hij ze sinds de oorlog niet meer allemaal op een rijtje had; dat verklaarde zijn pacifisme en ook zijn liefhebberij: hij bracht al zijn vrije tijd door met zijn vliegers, zijn *gnama’s*, zoals hij ze noemde. Dat woord had hij gevonden in een boek over equatoriaal Afrika, waar het schijnbaar staat voor alles met een levensadem: mensen, muggen, leeuwen, ideeën en olifanten. Hij was waarschijnlijk plattelandspostbode geworden omdat hij vanwege zijn militaire orde en de twee eervolle vermeldingen op zijn oorlogskruisje recht had op een speciaal voorbehouden baan, of misschien vond hij het werk goed passen bij een vredelievend persoon. Hij zei vaak: ‘Met een beetje geluk, lieve Ludo, en als je hard werkt, kun jij op een dag vast ook een baan als bureauhouder bij de post bemachtigen.’

Het duurde jaren voor ik doorhad wat bij hem diepe ernst en trouw was, en wat een sarcastisch trekje, dat hij gemeen leek te hebben met alle Fransen die op zoek gaan naar zichzelf als ze de weg kwijt zijn.

Mijn oom zei dat ‘vliegers moeten leren vliegen, net als iedereen’, en vanaf een jaar of zeven ging ik na school met hem mee naar de ‘training’, zoals hij dat noemde, soms op het veldje bij La Motte, soms wat verderop, aan de oevers

van de Rigole, met een gnama die nog heerlijk naar verse lijm rook.

‘Je moet ze goed vasthouden,’ zei hij, ‘want ze trekken en willen zich nog weleens losrukken, te hoog gaan op jacht naar het blauw en dan zie je ze nooit meer terug, behalve als iemand ze hier in stukken terugbrengt.’

‘Maar als ik ze te stevig vasthou, vlieg ik dan niet mee omhoog?’

Hij glimlachte, waardoor zijn grote snor er nog vriendelijker uitzag.

‘Kan gebeuren,’ zei hij. ‘Je moet je niet laten meeslepen.’

Mijn oom noemde zijn vliegers liefkozend Muggenbijter, Spring-in-’t-veld, Stoethaspel, Dikkerdje, Bontebaas, Fladdering, Charmeur, en ik wist nooit waarom hij een specifieke naam koos: waarom Stuntel, een soort kikker die vrolijk met zijn pootjes naar je zwaaide in de wind, en niet Klets, een breed lachende vis, die met zijn zilveren schubben en roze vinnen ruiste in de wind, en waarom liet hij zijn Bips vaker boven het veldje bij La Motte vliegen dan zijn Mimile, een marsmannetje dat ik heel leuk vond, met zijn grote ogen en zijn vleugels in de vorm van oren, die begonnen te trillen als hij opsteeg, iets wat ik goed had leren nadoen en waarbij ik al mijn klasgenoten versloeg als we een wedstrijd deden. Als hij een gnama opliet met een vorm die ik niet begreep, zei mijn oom: ‘Je moet proberen vliegers te maken die anders zijn dan alle andere die je ooit hebt gezien en die je al kent. Iets totaal nieuws. Maar je moet het touw dan wel nóg beter vasthouden, want als je die loslaat, gaan ze op jacht naar het blauw en kunnen ze grote schade aanrichten als ze weer naar beneden komen.’

Ik vond het weleens lijken alsof de vlieger Ambroise Fleury aan het touw had in plaats van andersom.

Mijn favoriet was lange tijd Dikkerdje, wiens buik opbolde zodra hij hoogte won en die met het minste zuchtje wind door de lucht buitelde en koddig met zijn pootjes op zijn buik klopte al naargelang mijn oom de touwen aantrok of liet vieren.

Dikkerdje mocht bij mij slapen, want aan land hebben vliegers veel genegenheid nodig: ze verliezen hun vorm en levenskracht als ze plat op de grond liggen en wanhopen gauw. Ze hebben behoefte aan hoogte, openlucht en veel blauw om zich heen om zich in al hun pracht te ontplooien.

Voor zijn werk trok mijn voogd kriskras over het platteland om de mensen daar de post te bezorgen die hij ’s ochtends ophaalde bij het postkantoor. Maar als ik na een wandeling van goed vijf kilometer thuiskwam uit school, trof ik hem bijna altijd in zijn postuniform aan op het veldje bij La Motte – de luchtstromen waren bij ons altijd beter aan het einde van de middag – met zijn blik hemelwaarts, gericht op een van zijn ‘maatjes’, die trillend boven de aarde zweefde.

Maar toen we op een dag onze schitterende Vierzeeën verloren, met zijn twaalf zeilen die in één keer bolden in de wind, die samen met de haspel uit mijn hand werd gerukt, keek mijn oom toe hoe zijn creatie verdween in het blauw en zei hij, terwijl ik begon te snikken: ‘Niet huilen. Daar zijn ze voor. Hij is gelukkig daarboven.’

De volgende dag kwam een boer uit de buurt met zijn hooiwagen een hele hoop hout en papier terugbrengen, dat was alles wat er van Vierzeeën was overgebleven.

Ik was tien jaar oud toen de *Gazette* van Honfleur een licht spottend artikel wijdde aan ‘onze medeburger Ambroise Fleury, plattelandspostbode in Cléry, een sympathieke zonderling, wiens vliegers onze streek op een dag ongetwijfeld beroemd zullen maken, zoals kant de trots is van Valenciennes, porselein van Limoges en pepermuntsnoepjes

van Cambrai.' Mijn oom knipte het artikel uit, lijstte het in en hing het aan een spijker in de muur van het atelier.

'Enige ijdelheid is mij niet vreemd, zoals je ziet,' zei hij met een sarcastische knipoog.

Het stuk met de foto uit de *Gazette* werd overgenomen door een Parijse krant, en al snel kreeg onze schuur, vanaf toen betiteld als atelier, niet alleen bezoekers, maar kwamen er ook bestellingen binnen. De baas van Le Clos Joli, een oude vriend van mijn oom, vertelde zijn klanten over de 'lokale bezienswaardigheid'. Op een dag stopte er een auto voor onze boerderij en een heel chique meneer stapte uit. Ik was vooral onder de indruk van zijn snor, die tot aan zijn oren reikte en opging in zijn bakkebaarden, wat zijn gezicht in tweeën deelde. Later hoorde ik dat hij een bekende Engelse verzamelaar was, Lord Howe; hij had een bediende en een hutkoffer bij zich, en toen die openging, lagen daar, netjes gerangschikt op een speciale, met fluweel beklede bodem, prachtige vliegers van over de hele wereld, uit Birma, Japan, China en Siam. Mijn oom mocht ze bewonderen, wat hij zeer welgemeend deed, want hij had geen greintje chauvinisme in zich. Zijn enige hebbelijkheid in dat opzicht was opmerken dat de vlieger alleen in Frankrijk zijn adelbrief kreeg, in 1789. Nadat hij de Engelse verzamelaar uitgebreid had gecompimenteerd met zijn uitgestalde stukken, liet hij zelf een aantal van zijn creaties zien, waaronder een op wolken gedragen Victor Hugo, geïnspireerd op de beroemde foto van Nadar, die in de lucht wel wat had van God de Vader. Nadat ze elkaars vliegers een uur of twee nauwkeurig hadden geïnspecteerd en bezongen, begaven de mannen zich naar het veldje, uit beleefdheid elk met de vlieger van de ander, om de Normandische hemel te vermaken tot alle kinderen uit de buurt waren komen aanrennen om met hen mee te genieten.

Ambroise Fleury vergaarde meer en meer roem, maar bleef met beide benen op de grond, zelfs toen zijn 'Grande Demoiselle' Anne Marie Louise van Orléans met jakobijnennemuts – hij had een sterk republikeinse inborst – de eerste prijs won op de meeting van Nogent en toen Lord Howe hem uitnodigde in Londen om daar een aantal van zijn stukken te tonen op een bijeenkomst in Hyde Park. In die tijd, na Hitlers machtsovername en de bezetting van het Rijnland, begon het politieke klimaat van Europa om te slaan, en die bijeenkomst in Londen was een van de toen talrijke manifestaties van het Frans-Britse verbond. Ik heb de foto uit *Illustrated London News* nog, met daarop Ambroise Fleury met zijn Vrijheidsbeeld tussen Lord Howe en de prins van Wales in. Na die quasi-officiële inwijding werd Ambroise Fleury eerst verkozen als lid en toen als erevoorzitter van Les Cerfs-volants de France. Er kwamen steeds meer nieuwsgierige bezoekers. Mooie dames en knappe heren die met de auto uit Parijs kwamen om te lunchen bij Le Clos Joli bezochten ons daarna om de 'meester' te vragen om een paar van zijn vliegers te demonstreren. De dames gingen op het gras zitten, de heren stonden met een sigaar tussen hun lippen hun lachen in te houden en iedereen genoot van de aanblik van de 'afgestempelde postbode', die met zijn Montaigne of Wereldvrede aan het einde van het touw in het blauw staarde alsof hij een van de grote zeevaarders was. Op een gegeven moment werd ik me ervan bewust dat de lachjes van de mooie dames en de superieure uitdrukking van de knappe heren iets beledigends hadden, en soms ving ik iets op, soms kwetsend, soms doordrongen van medelijden. 'Hij schijnt niet helemaal honderd te zijn. Hij is gevloerd door een granaat in veertien-achttien.' 'Hij noemt zichzelf pacifist en gewetensbezwaarde, maar volgens mij is hij vooral een gehaaide vent met een bijzonder goed gevoel voor

zelfpromotie.’ ‘Om je kapot te lachen!’ ‘Marcellin Duprat had gelijk, dit is de omweg waard!’ ‘Vinden jullie niet dat hij precies op maarschalk Lyautey lijkt, met dat korte grijze haar en die snor?’ ‘Hij kijkt een beetje gek uit zijn ogen.’ ‘Maar natuurlijk, lieve schat, dat is het heilig vuur!’ Dan kochten ze een vlieger zoals je een entreekaartje voor een voorstelling koopt en gooiden hem zonder enig respect in de kofferbak van hun auto. Het was des te pijnlijker dat mijn oom zich volledig wijdde aan zijn passie en het hem koud liet wat er om hem heen gebeurde, zodat hij niet doorhad dat sommige bezoekers zich vermaakten ten koste van hem. Toen ik op een dag thuiskwam, woedend vanwege de opmerkingen die ik had opgevangen terwijl mijn voogd zijn favoriete vlieger aller tijden door de lucht liet zweven – een Jean-Jacques Rousseau met vleugels in de vorm van opengeslagen boeken, waarvan de bladzijden klapperden in de wind – kon ik mijn verontwaardiging niet onderdrukken. Ik liep met grote passen achter hem aan, met gefronste wenkbrauwen en mijn handen gebald in mijn zakken, zo hard stampend dat mijn sokken ervan waren afgezakt.

‘Oom Ambroise, die Parijzenaren staken de draak met u. Ze noemden u een ouwe gek.’

Ambroise Fleury bleef staan. Hij leek in de verste verte niet gekwetst, eerder tevreden.

‘O ja? Zeiden ze dat?’

Met mijn volle een meter veertig sprak ik vervolgens de zin uit die ik Marcellin Duprat eerder had horen gebruiken tegenover een stel dat had gegeten bij Le Clos Joli en had geklaagd over de rekening: ‘Geen cent waard, zulke lui.’

‘De een is niet meer waard dan de ander,’ zei mijn oom.

Hij bukte zich, legde Jean-Jacques Rousseau voorzichtig in het gras en ging zitten. Ik liet me naast hem zakken.

‘Dus ze zeiden dat ik gek was. Maar weet je wat? Die mooie dames en heren hebben gelijk. Het staat als een paal boven water dat er bij een man die zijn leven wijdt aan vliegers een steekje los zit. Het gaat er alleen om hoe je daarnaar kijkt. Sommigen hebben het over “een vleugje waanzin”, anderen noemen het “een heilige vonk”. Die twee zijn soms moeilijk van elkaar te onderscheiden. Maar als je echt van iemand of iets houdt, geef dan alles wat je hebt en zelfs alles wat je bent, en laat de rest voor wat het is...’

Zijn snor bewoog met een blijmoedig knikje.

‘Dat is alles wat je moet weten als je een goede post-beambte wilt worden, Ludo.’

B&L Borgerhoff &
Lamberigts

Gent, België

info@borgerhoff-lamberigts.be

www.borgerhoff-lamberigts.be

Instagram: @borgerhofflamberigtsliteratuur

ISBN 9789493409804

NUR 302

THEMA FBA

D2025/11.089/144

© 2025, Borgerhoff & Lamberigts nv

AUTEUR: Romain Gary

VERTALING: Sanne van der Meij

COÖRDINATIE: Sam De Graeve, Nils De Malsche & Joni Verhulst

EINDREDACTIE: Marcel Van den Boogert

CORRECTIE: Wilbert Surewaard

OPMAAK: Robin J. August

COVERONTWERP: Dooreman

COVERBEELD: © Tamara de Lempicka Estate, LCC /Sabam, Belgium 2025

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds. Deze vertaling mag niet worden gebruikt voor AI-trainingsdoeleinden.

LLITERATUUR
VLAANDEREN

De uitgeverij ontving voor deze uitgave een projectsubsidie van Literatuur Vlaanderen.

Gedrukt in Europa

EERSTE DRUK: mei 2025

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische drager of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft geprobeerd bij de samenstelling van deze uitgave alle rechthebbenden op copyright te contacteren. Mocht er een opname zonder voorkennis van rechthebbenden zijn gebeurd, dan verzoeken wij dezen alsnog contact op te nemen.